

НЕОБЕРЕЖНЕ СПІВСПРИЧИНЕННЯ ТА ЙОГО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ

*Дришлюк І.А., кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова*

В спеціальній літературі тривають дискусії щодо можливості необережної співучасті, незважаючи на позицію законодавця, що знайшла відбиття в ст. 26 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [1], відповідно до якої співучасть у злочині є умисна спільна участь декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину. Так, відзначається, що закріплення доктрини умисної співучасті як головна фікція вчення про співучасть не привела і не могла привести до виключення всілякої думки про необережну співучасть і до вилучення таких випадків із судової практики взагалі, оскільки прийнятного рішення спірних випадків необережної спільності дій не існує дотепер. Категорія необережної участі – це явище повсякденне, широко наявне і потребуюче свого рішення, але дійсного, а не фіктивного [2, с. 13].

Підставою для такого висновку певною мірою послужило те, що в наш час відбувається безперервне ускладнення технічних систем і технологічних процесів, в результаті чого для керування і обслуговування таких систем і процесів залучається значна кількість осіб – операторів технічних систем. Участь осіб в таких складних умовах потребує від них ретельного виконання кожним з учасників цих систем і процесів встановлених правил обережності (безпеки). Відомо,

необережні злочини в сфері використання техніки, наприклад транспортні, найчастіше мають ситуативний характер, а настання суспільно небезпечних наслідків буває результатом необережної поведінки не однієї, а декількох осіб.

Разом з тим, незважаючи на підвищену небезпеку шкоди, що завдається сукупними діями (бездіяльністю) необережно діючих декількох осіб, розширення рамок співучасті за рахунок таких осіб представляється ні теоретично, ні практично необґрунтованим. З теоретичної точки зору інститут співучасті в такому випадку стане настільки розпливчастим і аморфним, що встановити його чіткі критерії стане неможливим. З практичної точки зору підвищений ступінь суспільної небезпеки умисно спільно діючих осіб буде нівелюватися порівняннями до неї за ступенем небезпеки необережних дій. Таке становище не відповідає, зокрема, категоризації злочинів (ст. 12 КК України).

Прагнучи диференціювати відповідальність за заподіяння шкоди необережними діями декількох осіб деякі вчені вважають за необхідне ввести подібний до співучасті інститут необережного співспричинення. Ознаками такого співспричинення пропонується вважати: а) необережне співспричинення є єдиним злочином; б) необережне співспричинення потребує участі двох або більше суб'єктів (співспричинителів); в) необережне співспричинення можливе лише при взаємному або взаємообумовленому характері злочинної поведінки співспричинителів; г) необережне співспричинення тягне настання (або створення погрози настання) єдиного для співспричинителів суспільно небезпечного наслідку; д) необережне співспричинення потребує наявності причинного зв'язку між «дозлочинною» поведінкою співспричинителів і суспільно небезпечними наслідками, що настали; е) необережне співспричинення можливе за наявності лише необережної вини [3, с. 29].

Необережне співспричинення означає заподіяння шкоди необережно діючими суб'єктами, які свої дії (бездіяльність) щодо порушення встановлених правил обережності не погоджують, діють самостійно, однак суспільно небезпечні наслідки настають в результаті саме сукупних порушень спеціальних правил безпеки такими особами. Інститут необережного співспричинення не тільки покликаний забезпечувати дотримання кожним членом суспільства правил обережності (безпеки), встановлених з метою запобігання шкоди, але й змусить дотримуватися цих правил інших осіб.

Певні питання виникають і щодо караності необережних співспричинителів, тому що при призначенні покарання найбільш значну роль грає не ступінь суспільної небезпеки вчиненого, а ступінь і характер участі у спільній «дозлочинній» діяльності, що обумовила настання передбаченого кримінальним законом злочинного наслідку з урахуванням ситуації, сфери діяльності суб'єктів, їхніх пізнань, наявності службових, управлінських функцій тощо.

Однак правову оцінку при кваліфікації вчиненого, як правило, одержують дії тільки тих осіб, чие недотримання встановлених правил було найбільш наближено до суспільно небезпечного наслідку. В результаті, з одного боку, зазначаються безкарними особи, зневажаючи правилами обережності яких значною мірою обумовила заподіяння шкоди, а, з іншого боку, необґрунтовано призначається суворе покарання (за всіх) одній особі.

Очевидно, що при необережному співспричиненні злочину завжди беруть участь декілька осіб, спільними усвідомленими або неусвідомленими діями (бездіяльністю) яких через необережність вчинюється єдине злочинне діяння. Необережне співспричинення можливе у різних царинах діяльності. Це, насамперед, сфера функціонування технічних систем і засобів, особливо джерел підвищеної небезпеки (наприклад, ст.ст. 272 – 274, 276 – 277, 281, 283, 286 – 288, 291 КК України), сфера професійної діяльності (наприклад, ст.ст. 251, 325, 326, 367 КК України) і навіть сфера побуту (наприклад, ст.ст. 119, 129, 196 КК України).

На нашу думку, необережне співспричинення – це правове явище, що вимагає самостійного кримінально-правового регулювання. Видається, що законодавча регламентація порядку і умов притягнення до відповідальності за необережне співспричинення має переконливі об'єктивні і суб'єктивні підстави. Об'єктивними підставами легалізації необережного співспричинення є все зростаюча питома вага та ступінь суспільної небезпеки, а також багатоаспектність шкідливих наслідків у різних сферах життя і діяльності людей.

Як справедливо відзначав Р. Р. Галиакбаров, сама соціальна практика згодом зажадає законодавчо врегулювати і межі відповідальності за необережне співспричинення для посилення надійності охорони відповідних суспільних відносин і максимальної диференціації відповідальності винних. Такий тип небезпечних вчинків людей соціально на регламентується, тому відповідальність кожного винного визначається на загальних підставах, ніби вони вчинили необережні злочини поодиночки. Складається своєрідна ситуація: умисна спільна діяльність декількох осіб у процесі вчинення злочину детально регламентується інститутом співучасті. В той же час широко розповсюджена форма вчинення злочину – необережне співспричинення – у кримінальному законодавстві не регламентується зовсім. При цьому не враховується, що факт спільного співспричинення злочинного результату через необережність, так само як і в умисних посяганнях, відображається і на оцінці фактичної небезпеки вчиненого, і на оцінці поведінки кожного з винних, оскільки ступінь і характер участі співспричинителів у необережному злочині можуть істотно розрізнятися [4, с. 65 – 80].

Суб'єктивною підставою включення в КК України інституту необережного співспричинення є те, що в сучасних умовах навіть самі незначні порушення правил обережності (безпеки) можуть потягти значні відхилення в технологічному процесі, функціонуванні різного роду технічних систем (об'єктів). Ці наслідки могли і повинні бути усвідомлені в момент порушення суб'єктами встановлених правил обережності. Саме порушення таких правил декількома суб'єктами за наявності необережної вини приводять до настання тяжких наслідків для суспільства.

Література:

1. Кримінальний кодекс України [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25 – 26. – Ст. 131.
2. Козлов А. П. Соучастие: традиции и реальность [Текст] / А. П. Козлов. – Красноярск : КГУ, 2000. – 262 с.
3. Галиакбаров Р. Р. Неосторожное сопричинение как вид множественности участников преступления [Текст] / Р. Р. Галиакбаров // Проблемы борьбы с неосторожной преступностью: Межвуз. тематический сборник – Владивосток: ДВГУ, 1981. – С. 28 – 34.
4. Галиакбаров Р. Р. Квалификация многосубъектных преступлений без признаков соучастия [Текст] / Р. Р. Галиакбаров. – Хабаровск: Хаба. высш. школа МВД СССР, 1987. – 96 с.